

О.С. Мавріна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ КРИМСЬКО- ТАТАРСЬКОЮ ЗНАТТЮ СТАНОВИХ ПРИВІЛЕЇВ

Аналіз архівних справ фонду Таврійського Дворянського Депутатського Зібрання (далі ТДДЗ) з Державного архіву Автономної Республіки Крим, що стосуються процедури отримання кримсько-татарською знаттю дворянського звання, показує, що процес був довготривалим, неоднозначним і мав свої особливості.

Метою роботи є окреслення та дослідження шляхів процесу отримання кримськотатарською родою елітою станових привілеїв та визначення його особливостей на прикладі сімейства Усеїна-Гази мурзи з роду Ширінів.

Сімейство Усеїна-Гази мурзи було одним із 20-ти найбільш впливових сімей роду Ширінів у Криму кінця XVIII–XIX століть. Його землі, як і більшості представників цього роду, були розташовані у Феодосійському повіті Таврійської губернії.

Як можна констатувати з документів, поданих на розгляд ТДДЗ ще за життя Усеїна-Гази мурзи, процес отримання дворянського звання проходив за двома напрямками. Перший напрям – отримання звання за власними заслугами, другий – отримання звання за знатністю роду в числі представників роду Ширінів.

Перша спроба отримати дворянський титул була розпочата Усеїном-Гази мурзою Ширінським ще в 1805 році, про що свідчать матеріали архівної справи, розпочатої 17 липня 1805 р. і закінченої 18 жовтня 1805 р. [ГААРК, ф. 49, д. 6558, 8 л.]. Основою для такої подачі були знатність походження та чин капітана.

17 липня 1805 року до ТДДЗ надійшло “прошення” поміщика Феодосійського повіту капітана Усеїна-Гази мурзи (*Гусейна Гази мурзи*), в якому стверджується, що він веде своє походження від татарських мурз

Ширінських, котрі служили при ханах і серед іншого татарського люду “отличались”, але документів, які б підтверджували знатність походження, не має. У зв’язку з цим Усеїн-Гази мурза звертається з проханням внести його разом з дітьми до відповідної частини родовідної книги на основі капітанського чину і видати в рід грамоту відповідно до грамоти 21 квітня 1785 р. [ГААРК, ф. 49, д. 6558, л. 1].

До “прошення” додається сімейний список Усеїна-Гази мурзи, в якому зазначається, що йому 40 років, одружений на Рафей-Султан 25 років, має трьох доньок і сина. Також подані деякі відомості щодо нерухомого майна [ГААРК, ф. 49, д. 6558, л. 1об.] та копія указу Катерини II про “произведение Таврического депутата Гусейна Гази мурзу за заслуги в наши капитаны” від 27 червня 1793 р. [ГААРК, ф. 49, д. 6558, л. 2]. Оригінал цього патенту на чин капітана зберігається в іншій архівній справі – “О дворянстве мурз Ширинских” від 1894 року [ГААРК, ф. 49, д. 5185, л. 157].

Що ж стосується справи від 1805 р., то ТДДЗ, розглянувши “прошення” і подані документи, досить швидко, вже в жовтні 1805 р., винесло позитивне рішення про внесення Усеїна-Гази мурзи разом із сімейством у 4-ту частину родовідної книги Таврійської губернії і видачу грамоти [ГААРК, ф. 49, д. 6558, л. 3–5], але підтвердження з Герольдії це рішення не отримало.

У 1820 році сімейство Усеїна-Гази подало документи на отримання дворянського титулу за знатністю походження разом з іншими представниками роду Ширінів. Список мурз у 1820 році склався з 20 сімей, і сімейство Усеїна-Гази займало в цьому списку другий порядковий но-

мер, після старшого в роду Алі бея, який мав бейське звання [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 42–74; Мавріна 2009, 109; Мавріна 2010, 56]. Окрім документів, що підтверджували знатність походження роду (грамот і фірманів) та родоводу, кожне із сімейств надавало сімейні списки. Слід зазначити, що в поданні Алі бея у 1820 році зазначено було 21 сімейство, до протоколу включено дані тільки за 20 списками, враховуючи й Алі бея Ширінського [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 77–81].

З матеріалів зазначеної справи випливає, що Усеїн-Гази (в документах *Усеїн-Казі*) мурза Ширінський (віком 54 роки, не служив) [інформація про чин капітана відсутня. – *О.М.*] був одружений з Рафей-Султан, мав трьох синів: Дервіша – 22 р., Мустафу – 13 р., Бар-Батира – 5 р. – та трьох дочок: Курш-Султан – 14 р., Шераф-Султан – 8 р., Ельмі-Султан – 6 р. Щодо його майна, то в протоколі зазначалося, що Усеїн-Казі мурза проживав у селищі Кокташ Феодосійського повіту і мав землю, ліс і фруктовий сад. Також він мав майно і при інших селищах: у селищі Абле(а)т – водяний млин та землю, в селищах Бакалчик і Сард – землю, а в селищі Воран – виноградник [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 77].

Комісія з розгляду магометанських і грецьких справ 16 листопада 1820 року прийняла рішення про включення роду Ширінів у 4-ту частину родовідної книги згідно із сімейними списками і подала справу на розгляд Герольдії [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 82об.], звідки вона була повернена, серед інших справ, для нового розгляду, виходячи з постанови Державної ради від 27 березня 1840 року про права на дворянство мусульман і греків, що проживають у Росії. У постанові в основному наголошувалось на необхідності доповнення справи визначеними документами [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 83–84].

Між тим, незважаючи на процедуру проходження документів за знатністю походження, не дочекавшись відповіді з Герольдії, в 1835 році Усеїн-Гази мурза подає документи (як капітан у відставці) на отримання для свого сімейства дворянського звання за власними заслугами у зв'язку з тим, що, як зазначається в його зверненні до ТДДЗ, сини досягли того віку, в якому могли вступити на службу. Про це свідчать матеріали архівної спра-

ви, розпочатої в 1835 році [ГААРК, ф. 49, д. 1128]. У зверненні Усеїн-Гази мурза зазначає, що рішенням Комісії з розгляду магометанських і грецьких справ від 16 листопада 1820 року він разом із сімейством був визнаний у дворянському званні із внесенням у 4-ту частину родовідної книги. Це рішення було направлено в Урядовий Сенат із Герольдії на затвердження, але відповіді на момент подання нового звернення у 1835 році не отримали.

У зверненні до ТДДЗ від 4 листопада 1835 році зазначались документи, що були передані Усеїном-Гази мурзою, а саме: патент на чин капітана (Гусеїн-Гази мурза) від 27 червня 1793 року за №1102 з Державної військової колегії; акт 30 серпня 1814 року за №198 на медаль у пам'ять 1812 року (Усеїн-Казі мурза), метричні свідоцтва за №2896 і 2897 про народження синів Дервіша і Борю-Батира. Щодо метричного свідоцтва сина Мустафи (якому й було доручено подати від імені батька це звернення) зазначається, що воно було направлено до Депутатського Зібрання при призначенні його на службу 15 листопада 1831 року [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 1–1об.].

Також до звернення додавалися документи, завірена копія патенту 1793 року про капітанський чин [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 2–2об.], копії метричних свідоцтв Борю-Батира мурзи і Дервіша мурзи [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 3–3об., 14–15] та копія акта від 30 серпня 1814 року про нагородження Усеїна-Гази мурзи бронзовою медаллю в пам'ять війни 1812 року [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 13–13об.]. Зокрема, в метричних свідоцтвах містилися свідчення, що метричні книги по магометанських парафіях були введені з 1 січня 1833 року, тому Коктаський волосний кадій проводив додаткове дослідження законного народження синів Дервіша мурзи і Борю-Батира мурзи, про що були 25 жовтня 1835 року видані метричні свідоцтва, в яких зазначалося, що Дервіш мурза і Борю-Батир мурза мають 38 і 22 роки відповідно.

У ТДДЗ досить швидко було розглянуто звернення і документи Усеїна-Гази мурзи, про що свідчить доповідь секретаря від 14 листопада 1835 року, в якій йшлося про те, що ТДДЗ прийняло рішення внести капітана Усеїна(*Сеїна*)-Гази мурзу до другої частини родовідної книги й вида-

ти особливий протокол [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 16–17].

Оскільки у справі були відсутні деякі документи, а саме метричне свідоцтво Мустафи мурзи, 14 грудня того ж таки 1835 року ТДДЗ звернулось у Таврійське Магометанське Духовне Правління (далі ТМДП) з проханням видати його Мустафі мурзі Ширінському для “нагородження чином” [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 18].

16 грудня 1835 року ТМДП надіслало відповідь на запит ТДДЗ, в якій зазначалося, що сам Мустафа мурза ще 4 листопада того ж року звертався до ТМДП з проханням про видачу свідоцтва, але, оскільки в проханні не було вказано, навіщо йому потрібне метричне свідоцтво, ТМДП відмовило у видачі документа. Після звернення ТДДП такий документ було надано [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 19, 22]. Тут же міститься копія метричного свідоцтва Мустафи мурзи, в якому зазначено, що він є законним сином і народився в березні 1806 року [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 20–21].

2 січня 1836 року справа була розглянута з винесенням позитивного рішення, а 2 лютого 1836 року було підготовлено чорновий протокол розгляду справи Усеїна(Суїна)-Гази мурзи в ТДДЗ [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 23–39]. Чистовий протокол підписано 24 лютого 1836 року і з рапортом направлено в Сенат із Герольдії [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 38об.]. Копії таких же протоколів було надано Борю-Батиру і Мустафі мурзі, кожному окремо; обидві копії містяться у справі [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 4–11].

У протоколі викладений хід справи Усеїна-Гази мурзи в ТДДЗ: розглянуто вищезгадані документи, надані Усеїном-Гази мурзою, а також сімейний список за підписом феодала Ричкова, з якого видно, що Усеїн-Гази мурза Ширінський, котрому на той час виповнилося 74 роки, був сином Мурата мурзи Ширінського. Дружина Усеїна-Гази Рафі-Султан була донькою Ісмаїла бея Аргинського. У сімейному списку зазначені сини: Дервіш – 38 років, одружений, Мустафа – 29 років, Борю-Батир – 22 роки; доньки: Ельмаз – 24 роки, Фатьма – 20 років; а також діти Дервіша мурзи: син Сеїтша – 2 роки, донька Фера-Султан – 3 роки. Щодо майнових статків, то

в 1835 році сім'я володіла маєтком у селищі Кокташ з орною, сінокісною, вигінною землею, будівельним та дров'яним лісом площею близько 3000 десятин і фруктовими садами; в селищі Орталан мала 3 панські будинки, землі (подібні) з лісом 500 десятин, фруктовий сад, сукновальню і млин; у селищах Аблет і Багальчак орної, вигінної, сінокісної землі мала 2500 десятин, 2 водяних млини і фруктові сади.

Окрім цих відомостей, ТДДЗ долучило до справи ті матеріали, що були подані в 1820 році родоначальником Алі беєм Ширінським щодо знатного походження роду Ширінів, а саме фірмани, грамоти, родовід Ширінів, дані сімейного списку Усеїна-Гази мурзи за 1820 рік, а також рішення Комісії з розгляду магометанських і грецьких справ від 16 листопада 1820 року про внесення роду Ширінів у 4-ту частину родовідної книги. У протоколі також зазначено, що після направлення цього рішення 25 грудня 1820 року до Сенату із Герольдії відповіді отримано не було [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 4–8].

ТДДЗ розглядало докази, представлені Усеїном-Гази мурзою, виходячи з положень статей IX тому Зводу законів. Зокрема, згідно з 18-ю статтею дворянами вважаються ті, хто дослужив у громадянській службі до 8 класу, а у військовій службі – до обер-офіцерського чину; згідно із 26 статтею той, хто дістав чин по службі, за яким має право отримати спадкове дворянство, визнається дворянином за чином без особливого підтвердження його в цьому стані; стаття 110 свідчить, що Депутатське Зібрання визнає дворянами тих осіб, які “не состояли в подушном окладе”, тобто не сплачували подушний податок (подушний податок сплачували найнижчі стани), якщо ж сплачували, то вказується указ, за яким відбулось виключення з окладу; стаття 973 викладає зміст шести частин родовідної книги і свідчить, що до другої частини включаються роди військового дворянства; стаття 974 повідомляє про внесення плати за включення до родовідної книги (не повинна перевищувати 200 рублів); стаття 978 гласить, що Депутатське Зібрання при внесенні дворянського роду в родовідну книгу видає грамоту з підписами і печатями [Свод законов...1832].

Таким чином, керуючись вказаними статтями, Депутатське Зібрання визнало

докази, представлені Усеїном-Гази мурзою, достатніми і, враховуючи рішення Комісії з розгляду магометанських і грецьких справ від 16 листопада 1820 року, вирішило внести Усеїна-Гази мурзу із сімейством у 2-гу частину родовідної книги Таврійської губернії. Синам Мустафі мурзі і Борю-Батирові мурзі видати грамоту, а також стягнути у дворянську казну плату в розмірі 100 рублів, про що й повідомити феодосійського повітового очільника дворянства [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 4–11].

У справі зберігається виписка, підготовлена для 2-ї частини родовідної книги Таврійської губернії за 1836 рік, куди було внесено Усеїна-Гази мурзу із сімейством із зазначенням всієї інформації про проходження справи, включено дані з родоводу Ширінських та відомості щодо документів, наданих цим сімейством. На цьому документі, який складається з 5 сторінок, було зроблено приписку олівцем: “Сию родословную просмотреть тогда, как Герольдия разрешит внесение Ширинского в родословную” [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 54–59].

Практично через 2 роки, в грудні 1837 року, були виявлені деякі невідповідності у справі Усеїна-Гази мурзи, про що стає відомо з листа таврійського губернського очільника дворянства до ТДДЗ від 20 грудня 1837 року. У листі очільник дворянства зазначив, що постанова про визнання Усеїна-Гази мурзи у дворянстві за власними заслугами від 2 січня 1836 року є помилковою. При укладанні Дворянської родовідної книги було виявлено, що Усеїн-Гази мурза не перебував на російській військовій службі, а чин отримав як таврійський депутат за заслуги, про що є вказівка в патенті на капітанський чин [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 40–40об.].

Справді, в патенті від 27 липня 1793 року зазначено: “Известно и ведомо да будет каждому, что мы Таврического Депутата Ширинского Гусейна Газу мурзу в награждение заслуг им оказанных в наши капитаны 1793 года июля 27 дня Всемиловитише пожалован и учредили” [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 2].

Очільник дворянства, посилаючись на 19 статтю IX тому Зводу законів, зазначає, що ті, хто “отримав обер-офіцерський чин при відставці або при переході на громадянську службу, якщо в цьому чині у

військовій службі дійсно не служили, спадковими дворянами не визнаються, тому Усеїна-Гази мурзу дворянином визнати не можна” [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 40об.; Свод законів...1832].

Губернський очільник дворянства пропонує ТДДЗ ухвалити постанову щодо помилки, допущеної Зібранням, і направити рапорт у Сенат. Як зазначає очільник дворянства у своєму листі, така постанова необхідна для того, щоб у першу чергу він як губернський очільник дворянства через замовчування цих обставин не ніс відповідальності згідно з указом Сенату від 30 травня 1834 р. [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 40об.]. 12 січня 1838 року ТДДЗ направило в Сенат відповідний рапорт щодо дворянства Усеїна-Гази Ширінського [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 41–42об.].

9 листопада 1840 року ТДДЗ отримало указ із Герольдії від 17 жовтня 1840 р, що Усеїн-Гази мурза не може отримати дворянське звання за власними заслугами як військовий чин. Окрім того, оскільки Герольдія витратила на окремий указ для сімейства Усеїна-Гази аркуш паперу вартістю 60 копійок сріблом, то сімейство має відшкодувати його вартість у казну [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 44, 49].

Указ Герольдії було донесено до очільника дворянства Феодосійського повіту 29 листопада 1840 року [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 40–48]. Не отримавши відповіді, ТДДЗ ще двічі зверталось до феодосійського повітового очільника дворянства з вимогою стягнути з Усеїна-Гази мурзи плату за негербовий папір Герольдії – в листі від 27 січня 1841 року і 7 березня 1841 року [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 50–51]. 24 березня 1841 року ТДДЗ отримало лист від феодосійського повітового очільника дворянства, в якому він інформував, що указ Герольдії про *невнесення* капітана Усеїна-Гази мурзи до 2-ї частини родовідної книги був оголошений його синам Дервішу мурзі та Мустафі, оскільки сам глава сімейства вже помер, а гроші були стягнені і внесені до місцевого казначейства [ГААРК, ф. 49, д. 1128, л. 52, 53]. Таким рішенням і була закінчена справа отримання дворянського звання Усеїном-Гази мурзою за власними заслугами.

Повторний розгляд документів роду Ширінів відбувся 17 жовтня 1852 року, після звернення до ТДДЗ в 1847 році осавула

Менгли-Гірея бея Ширінського (на цей час Алі бей Ширінський вже помер) та представлення оновлених списків і додаткових документів [Мавріна 2010, 57–61].

При розгляді ТДДЗ керувалося Зводом законів Російської імперії, в яких значилося, що магометани, котрі проживають у Криму, визнаються дворянами з нащадками в тому випадку, коли їхні предки або вони самі стали підданими Росії, перебували на службі й отримали чини або ордени, які дають право на отримання дворянського звання, окрім купецького стану [Свод законів...1842, ст. 75; ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 123; Мавріна 2010, 57].

Окрім цього, визнаються дворянами також ті з них, які при підкоренні Криму володіли землями і потім перебували на службі з виборів дворянства; походження від них та дворянське звання їхніх нащадків повинно бути доведено метричними свідоцтвами Магометанського Духовного Правління з часу введення у магометан метричних книг або засновано на достовірних свідченнях родоводу за підписом очільника дворянства та найближчих родичів прохача, що вже мають дворянське звання, чи підтверджено документами про спадкове володіння нерухомим дворянським маєтком [Свод законів...1842, ст. 76; ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 123об.; Мавріна 2010, 58].

За статтею 77 до вищевказаних доказів необхідно було додати: а) свідчення очільника і не менше 12 дворян про те, що освіта і рід занять відповідають благородному титулу; б) посвідчення “присутственного места” в тому, що ні прохачі, ні батько, ні дід не були в подушному окладі і не були позбавлені прав дворянства силою закону, – та поповнити справу необхідними відомостями від Таврійської казенної і карної палати, Таврійського Магометанського Духовного Правління, Земського суду та Таврійського Депутатського Зібрання [Свод законів...1842, ст. 77; ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 123об.; Мавріна 2010, 58].

Розглянувши додаткові документи, Зібрання вирішило підтримати попередню резолюцію Комісії від 16 листопада 1820 року і всіх Ширінів, які є живими і заявленими за сімейними списками та представленими метричними свідоцтвами, визнати дворянами і внести в належну частину родовідної книги [ГААРК, ф. 49, д. 6540,

л. 124об.–126; Мавріна 2010, 60]. Серед них були і члени сімейства Усеїна-Гази мурзи.

Серед документів цього сімейства до уваги брались також 2 свідоцтва (оригінали), видані ТМДП 11 серпня 1850 року. Обидва свідоцтва надані на звернення губернатора секретаря Мустафи мурзи Ширінського, сина Усеїна-Гази. Перше свідоцтво підтверджує, що в метричних книгах за селищем Кокташ значаться акти про народження в законному шлюбі від батька Мустафи мурзи і матері Біян-Султан ханім Ширінських синів Сулеймана (31 січня 1844 р.), Аббаса (26 квітня 1846 р.), Мансура (28 березня 1848 р.). Друге свідоцтво підтверджує, що в метричних книгах за селищем Кокташ значаться записи про народження в законному шлюбі від батька Дервіша мурзи (брата Мустафи мурзи) і матері Ариффе синів Сейтші мурзи (11 лютого 1835 р.), Меметші мурзи (18 лютого 1838 р.), Джеган-Гірея (25 вересня 1842 р.), Османа мурзи (25 січня 1845 р.) [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 95–96].

Документи також дають уявлення про послужний список Мустафи мурзи. Про це свідчить копія атестата, виданого в 1843 р., в якому йдеться про те, що Мустафа мурза служив у ТДДЗ як канцелярський службовець із 23 листопада 1831 р. по 9 вересня 1834 р., після чого був переведений на службу до Феодосійського земського суду, у якому і служив до звільнення за власним бажанням 11 жовтня 1843 року. Під час своєї служби в ТДДЗ він послідовно займав посади губернського секретаря, старшого губернського секретаря та колезького регістратора. Як зазначається в атестаті, на час видачі цього документа, тобто 1843 р., Мустафа мурза був одружений, але дітей не мав. Майнові статки його сім’ї, які також зазначені в цьому документі, були досить значними, а саме: маєток у Феодосійському повіті, 5500 десятин орної і сінокісної землі, ліс, фруктовий сад, виноградник [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 165–166 об.; Мавріна 2010, 58–59].

У сімейному списку 1847 р. зазначено, що сімейство має в загальному володінні від батька маєтки при селищах Кокташ, Ортан, Далем, Богальчик, Ворін, а при них – виноградний сад, 2 водяних млини, 5965 десятин орної і сінокісної, лісової і садової землі [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 120].

У 1852 році сімейство померлого капітана

Усеїна-Гази мурзи Ширінського, а саме: першого сина – губернського секретаря **Мустафу мурзу** 41 р., його дружину Біян-Султан, синів Сулеймана мурзу 3 р., Абасса мурзу 1 року; другого сина – Борю-Батира 33 р.; синів померлого рідного брата Мустафи – Дервіша мурзи – Сеїтчу (Сеїтшу) мурзу 12 р., Меметчу (Меметшу) мурзу 9 р., Джан-Гірея 5 р. та Османа мурзу 2 р. – вирішено визнати у дворянському званні (позиція №4) і передати справу на розгляд Герольдії [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 125].

Сенат із Герольдії розглянув справу і передав її в Таврійське Зібрання для складання родоводу за формою, що була розіслана при указі Сенату від 11 жовтня 1849 року, і доповнення свідоцтвами про непідсудність осіб із роду Ширінських [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 192об.]. Необхідні документи були зібрані, в тому числі й відношення Таврійської палати карного суду від 17 жовтня 1855 року, що ніхто із Ширінських засуджений не був [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 193].

Додаткові документи, метричні свідоцтва, яких не вистачало у справі, збирались аж до 1872 року, і 15 травня 1872 року

Зібрання, розглянувши всі нові документи, вирішило тих осіб, які додали необхідні документи, внести в 6-ту частину родовідної книги, долучивши їх до тих, які вже були внесені раніше. У 6-ту частину родовідної книги вносились давні благородні роди [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 201–201об.]. Нашадки Усеїна-Гази мурзи не подавали додаткових документів у цей період, тому в протоколі від 15 травня 1872 року ніяких даних про це сімейство віднайти не вдалось.

Нашадки Усеїна-Гази мурзи розпочнуть боротьбу за станові привілеї знову в 1894 році, про що свідчить архівна справа “О дворянстве мурз Ширинских” [ГААРК, ф. 49, д. 5185, 306 л.], завершена тільки на початку ХХ століття. Ця більш пізня справа проливає світло на спосіб отримання земельних угідь сімейством Усеїна-Гази мурзи, дає інформацію про заняття та родові зв’язки сімейства.

Таким чином, сімейство Усеїна-Гази мурзи намагалось отримати дворянське звання двома шляхами, і процеси з розгляду цих справ відбувалися практично одночасно.

ЛІТЕРАТУРА

ГААРК, ф. 49. Таврическое Губернское Дворянское Депутатское Собрание, оп. 1, д. 1128, 59 л. По прошению капитана Суина Газы мурзы Ширинского о внесении его с семейством в дворянскую родословную книгу.

ГААРК, ф. 49. Таврическое Губернское Дворянское Депутатское Собрание, оп. 1, д. 5185, 306 л. О дворянстве мурз Ширинских.

ГААРК, ф. 49. Таврическое Губернское Дворянское Депутатское Собрание, оп. 1, д. 6540, 246 л. О дворянстве рода Ширинских.

ГААРК, ф. 49. Таврическое Губернское Дворянское Депутатское Собрание, оп. 1, д. 6558, 8 л. По прошению Феодосийского уезда о внесении в дворянскую родословную книгу Усеин Газы мурзы Ширинского.

Думин С.В. Татарские князья в Российской империи // *Дворянские роды Российской империи*. Т. 3. Князья. Москва, 1996.

Еникеев С. Очерк истории татарского дворянства // *Татарские роды*.

Мавріна О.С. До питання про походження роду Ширінів та його ролі в Кримському ханаті (за матеріалами ГААРК) // *Східний світ*, 2009, №4.

Мавріна О.С. Сторінки із сімейної історії мурз Ширінських у ХІХ ст. // *Сходознавство*, 2009.

Мавріна О.С. До питання про надання мурзам Ширінів дворянського титулу // *Східний світ*, 2010, №2.

Свод законов Российской империи. Т. 9. Санкт-Петербург, 1832.

Свод законов Российской империи. Т. 9. Санкт-Петербург, 1842.